

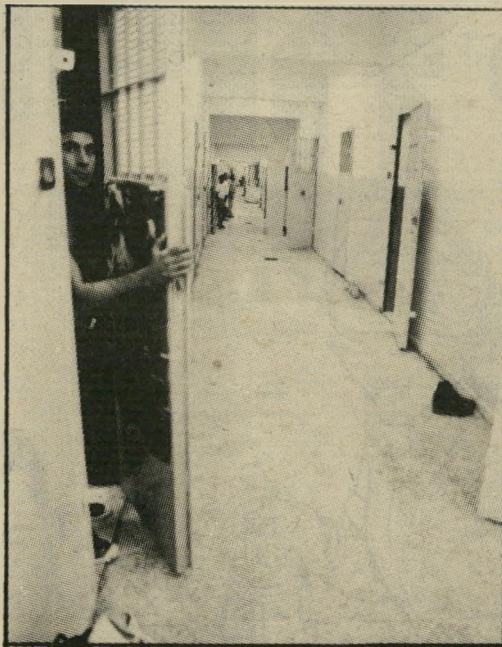

גם אתה יכול למצוא את עצמך שם!

חורבנה!

אין לי שמץ של ספק בכך שבעתיד יבואו שיטות של טיפול במקום שיטות של ענישה. העולם יראה מיתקנים מסוג אחר. אבל זה שייך לעתיד. אינני רוצה להתעכב כאן על מושגים, העולמים להיראות כ"אוטופיים". הבה נברר את הבעייה במיסגרת המושגים של ימינו וההגיון של ימינו. מעוות ככל שיהיה. גם לפי מושגים אלה, זוהי זוועה.

מדינת ישראל מבוצעים פשעים רבים, החל באונס (מעין ספורט לאומי בחוגים מסוימים) וכלה ברצח לשם שור; החל

מיסדרון בכלא רמלה: עונש או נקמה?

בפשעים פוליטיים (תמיד של ערבים, כי היהודים אינם נתפסים) וכלה בעבירות כלכליות (של כסילים שלא טרחו להבטיח לעצמם גיבוי מיפלגתי מתאים). אך פשע לא פחות גדול — הוא הפשע שמבצעת החברה הישראלית כלפי הפושעים עצמם. אין זה פשע העומד בפני עצמו. זהו חלק מתהליך הרדי הומאניזציה של המדינה, של עירטול המדינה מערכים אנושיים האסיר הוא כן אדם. גם אם פשע, אדם הוא. על אחת כמה וכמה העציר, על פי תפיסת החוק והדמוקרטיה, כל אדם הוא חף מפשע. כל עוד לא הורשע בריון. לפי עצם מעמדו, העציר הוא אדם חף מפשע. כל האנשים האלה נכלאים במדינת ישראל בתנאים שאדם נורמלי לא היה מחזיק בהם את כלבו. הם נזרקים לפחאדאשפה של החברה הנקרא בית-כלא, ונשכחים שם. הם יכולים להירקב שם כמו עגבניה ישנה.

מיתקני הכליאה — נתי מסור ומעצר כאחד — שוררת צפיפות איומה. כל פסיכולוג יודע כי הצפיפות היא כשלעצמה עונש. שלא ברא השטן. בן-אדם זקוק למרחב-מחיה מסוים, שניתן למרוד אותו. כאשר גוברת הצפיפות מעבר למידה זו, חלים שינויים בהתנהגותו.

מבחינה זו רומה האדם להרבה בעלי-חיים אחרים. נסיונות מפורסמים, שנעשו בעכברושים, למשל, הוכיחו כי כל סירייהיים שלהם משתנים כאשר הם נכלאים בצפיפות רבה מדי. הם הופכים רצחניים, אנטי-סוציאליים. הם משתגעים. כאשר צפיפות זו אינה עניין של שעות, אלא של שנים, הרי נגזר על הקורבן לאבד צלם אנושי.

לענין מתמיד זה נוספים עינויים אחרים: חום מחריד במשך חודשים ארוכים, חוסר-תעסוקה או תעסוקה מתסכלת ומנוונת, הגבלת רכייה-פורקן כמו קריאה, צפייה, האזנה, כתיבה, ביקורים ושאר רכייה-קשר עם העולם החיצוני, עם המישפחה והאנושות.

אני תמה לא-פעם אם השופטים מודעים בהכרה מלאה למה שהם עושים, כאשר הם גוזרים על אדם עונש-מאסר; קל

שיא מרדה-אסירים בכלא רמלה השבוע, כאשר היה נדמה שיישפך דם וייהרגו סוהרים ואסירים, הגישו המורדים את תביעותיהם להנהלת בית-הסוהר. בין השאר תבעו להיפגש עם שני אנשים: נציב שרות כתייה-סוהר ועורך העולם הזה. הדבר לא נמסר לי, ולא נעשה שום מאמץ כדי לאפשר פגישה כזאת, אשר יכלה למנוע שפיכות-דמים, אילו החריף המאבק. מכיוון שבסופו של דבר הסתיים המרד בטובות, תודות להחלטתו האמיצה של נציב-השרות להירכר עם המורדים, אין צורך לדון בתבונה או בחוסר-התבונה שבמחדל זה. נותר לי רק להודות לאסירים על האמון הרב שלהם בשבועון זה ובי, שהתבטא בדרישה זו.

ראשית שנות ה-50 קרא לי מנהל משרד-המישטרה, רם סולומון, וביקש ממני לעזור לו במאמציו. סולומון, עורך-דיון ממוצא ספרדי, שפע רעיונות אנושיים. הוא חלם על מיתקנים מסוג חדש לגמרי להחזקת אסירים, לפי האסכולות המתקדמות ביותר בארצות כמו שוודיה. הסכמתי בהתלהבות להושיט לו כל עזרה אפשרית בגיבוש רעיה-הקהל. חלומות אלה היו חלק מן הגישה הכללית, שרבים מאיתנו היו שותפים לה אז: שמדינת ישראל החרישה תהיה אור לגויים ומופת לעולם, שיקום בה מישטר הומאני דרוגמה, שאנשים מכל העולם יבואו לראות את מעשי-ידינו, כפי שבאו לראות את הקיבוצים והמושבים.

היינו צעירים. המדינה היתה חדשה. ניתן היה לעשות כאן מה שלא ניתן לעשות במדינות ותיקות, שבהן שלטו ביוקרטיה מעוכשת, שיגרה עתיקה, ריעות קדומות וקבועות. כאן היה הכל אפשרי, הכל פתוח. רצינו להמחיש את רוח ההומאניזם הישראלית גם בשטח הענישה. דיברנו על מחנות-עבודה ומחנות-מעצר פתוחים: על שיקום וטיפול פסיכולוגי בעת המעצר; על אלף ואחת רפורמות. מכל זה לא יצא דבר. חישמהר למד סולומון לדעת כי ישראל היא מדינה חדשה רק מבחינה רישמית, אך שהביוקרטיה החדשה אינה אלא המשך הביוקרטיה הקודמת, שהיתה כבר אז רקובה ומאובקת. מאמציו עלו על שירטון ההתנחלויות הקואליציונית, היריבויות המיפלגתיות והשיגרה הפקידותית כך זכינו בבתי-סוהר שהם הרפה לאומית.

מן-מה אחר נסיון-נפל זה שוחחתי עם גרו גרא. שהתמנה כינתיים כמנהל בתי-הסוהר. לפתע שאל אותי: "אולי אתה רוצה לבוא איתי לטיול?" שאלתי לאן, אך גרא הזקן, מוותיקי הפקידים של המנדט, היה אמר הסיפור, והוא ידע איך להגביר את המתוחות של בן-שיחו. "תבוא ותראה" אמר. נסענו במכונית אל מחוץ לעיר, לסביבות רמלה. שם עצרנו לפני מיבצריה-המישטרה הישן, מן הדגם שנשא את שמו של טגארט הבריטי, אחד ממיבצרים רבים מסוגו שהוקמו בכל רחבי הארץ כדי לקדם פני צנחנים גרמניים במלחמת העולם השנייה. נכנסנו לחצר הפנימית של המיבצר. הוא רמה לארמון באגדת היפהפיה הנרדמת. צימח-יביר כיסו את אדמת החצר, טיפסו על הקירות, חברו בעד דלתות וחלונות. "באן יהיה בית-סוהר חדש", אמר גרא בגאווה. כך הורמן לי להיות בכלא רמלה לפני האסיר הוותיק ביותר שהשתתף שם השבוע במרד. מרד שפרץ מפני שבכלא רמלה הוא גיהנום — כמו כימעט כל בתי-הכלא בישראל.

ני רוצה לחזור כאן על כמה דברים עקרוניים, שאמרתם לא פעם כנסת ומחוצה לה: אני משוכנע לחלוטין שברורות הבאים יתייחסו אל בית-הסוהר של ימינו כפי שאנחנו מתייחסים למוסדות הזוועתיים, שבהם עוננו, הובו והולקו חולייה-נפש במאות מעפרו, כדי "לגרש את השטן". בית-הסוהר הוא מעצם מהותו מוסד בארבע-ארי. פעם היינו אומרים: בית-הסוהר הוא גניחות לבני-אדם. מקום שבו נכלאים בני-אדם בכלובים כמו חיות-טרף. כיום שוב אין אמת גם בהגדרה זו. בכל גניחות המודרניים בוצעה רפורמה עצומה. רוב חיות-הטרף שוב אינן כלואות בכלובים. כמו כפארק הספארי ברמינגהם, הן מסתובבות בחופשיות רבה. בלונדון, כפראנקפורט ובמאות גניחות אחרים בעולם מסתובבים אריות, זאבים וחיות רבות אחרות בתנאים שאסיר בכלא רמלה אינו יכול אף לחלום עליהם. אני משוכנע שכני המאות הבאות שוב לא יוכלו אף להבין את עולמיה-מושגים של ימינו.

הם ישאלו את עצמם: איך זה העלו בני המאה ה-20 על דעתם שניתן לשקם אסיר על-ידי כליאתו בחברת פושעים אחרים, שרבים מהם פושעים? האם לא הבינו שבית-הסוהר הוא אוניברסיטה ללימוד הפשיעה, הממה לטיפוח מוגבר ומזורז של אותן התכונות האנטי-חברתיות אשר הביאו את האיש מלבית-החילה לעבור על החוק?

וחומר כשהם שולחים אדם למעצר. להלכה, עצם הכליאה מאחורי סוגר ובריה הוא עונש נורא. ורק על עונש זה מדובר בפסק-הדין. האם ברור להם ליופטים שהם גוזרים על הנער לשמש קורבן של אונס הומוריסטואלי — עונש קבוע, שאינו מופיע בספרי-החוקים? האם ברור להם שהם גוזרים על צעיר השתלבות סופית במעגל-הפשע? האם בכלל יש להם מושג על הגיהנום שמאחורי הסורגים?

אני מצפה לכך שמישהו ינהג כשופט בספורו של סטפאן צווייג, עיני האת הניצח, ששלח את עצמו לכלא כדי להתחלק בגורל האנשים שהוא שלח לשם. אך אילו הייתי שופט, הייתי מוטרד מאד-מאוד. אני מכיר את התשובה, שהיא שאלה: מהי האלטרנטיבה? מוכרחים לבודד את הפושעים; ומוכרחים להגן על הציבור מפניהם. אלה הם כתייה-כלא שישנם, אין אחרים. אין ברירה. ויש אידאולוגיה שלמה: בית-הכלא לא נועד לענישה. הוא נועד אמנם לבידוד הפושע ולהגנה על החברה, מטרתו העיקרית היא לשקם את האסיר, להכשירו לחיות כאזרח מן המניין בחברה. זהו שקר חסוד. אילו היתה זאת המטרה האמתית, היה בית-הסוהר המוכר לנו עובר מזמן מן העולם. אין ספק כי השאיפה הכמוסה של החברה היתה כפי שהיתה לפני אלפי שנים: להתנתקם במי שהפר את כלליה, ואולי להתנתקם במי שהעז לעשות מה שכל אחד היה רוצה בסתר ליבו, לעשותו. איני רוצה להיכנס כאן למאורת-הנחשים של יצרים תת-הכרתיים. אני רוצה להתרכז בבעייה המעשית. הבעייה המעשית היא: בית-הכלא הישראלי הוא בלתי-אנושי.

הוא יהיה עוד יותר בלתי-אנושי ככל שיעבור הזמן. כל ההבטחות אינן עוזרות, כי כאשר יוקמו מיתקנים חדישים (אם יוקמו ביבול!) כבר יהיו הצרכים חמורים הרבה יותר, והפעור בין הדרוש והניתן יהיה עוד יותר גדול.

אחד מביקורי כתייה-סוהר מסויים, כאשר דיברתי עם המפקד על רמת הסוהרים המצויים, אמר לי במשיכת-כתף: "אבא אבן לא יבוא לעבוד כאן!" רמת-הסוהרים תלויה ברמת השכר. זה עניין של כסף.

בניית מיתקנים מתאימים, שיאפשרו לכל אסיר את מרחב-המחיה המינימלי הדרוש, הוא עניין של כסף. אספקת תעסוקה שיש בה ערך וסיפוק, וגם הכשרה והכנסה, מחייבת השקעה כספית.

הרבה מאוד דברים אחרים בבתי-הכלא הם עניין של כסף. כמובן, מעולם לא הבנתי מרוע לא יותר לאסירים לכתוב מכתבים ככל העולה על רוחם. אם המטרה היא לבודד ולשקם — אינו הצדקה מוסרית ומעשית יכולה להיות להגבלת זכות אנושית למסורתיות זו? האם יש אמצעי טוב ממיכתבים כדי להחזיר אסיר אל החברה?

הוא הדין לגבי שירות-טלפון. כבר המציאו את המכשיר הזה, המאפשר לאסיר לשמוע את קול קרוביו מבלי לצאת מבין החומות. הוא הדין לגבי ספרים (כייחוד לגבי אסירים פוליטיים, גם כשקוראים להם "ביטחוניים").

רדשות רפורמות לאורך כל הקו. רפורמות המסתכמות כולן בדרישה אחת: להתייחס אל האסיר והעציר (אל האסירה והעצירה) כאל בני-אדם. ולהכיר בזכותו היסודית של האדם ליחס אנושי ולתנאים אנושיים.

א אתחמק מבעיית הכסף. בכל חברה, כסף הוא עניין של עדיפות. השאלה אינה: האם יש כסף? אלא: ל מה יש כסף ולמה אין? על מה מוציאים את הכסף שיש? מה חשוב יותר ומה חשוב פחות?

יש כסף בשפע להתנהלויות, יש כסף בשפע לישיבות, — אם להזכיר רק שתי דוגמות בולטות. יש כסף לביצוע מדיניות הממשלה, למימון קנוניות מיפלגתיות ומדיניות ההתפשטות. יש כסף למילחמה — כאשר מטוס אחד עולה כבית-סוהר שלם.

אין כסף לרופאים. אין כסף למורים. אין כסף לזקנים. אין כסף לילדים שנולדו להורים הלא-יכוננים. אין כסף כדי להבטיח לאסירים חיים אנושיים.

אם שולחם-העדיפויות של התקציב מבטא את דמותה של חברה — והרי אין לה ביטוי מוחשי ומובהק יותר! — החברה הישראלית היא בלתי הומאנית. כל אחד מאיתנו יכול למצוא את עצמו מחר כבית-הסוהר או כבית-המעצר, רק בטעות כשם שכל אחד מאיתנו יכול למצוא את עצמו מחר כבית-חולים. יתכן שתהיה לו אז שהות רבה להרהר על צד אפל זה של מדינתנו. המאבק להדיח-מאניזציה של ישראל, לשיקום המדינה במיסגרת אנושית, מקיף את כל השטחים. בית-הסוהר הוא אחד מהם — ואולי הרחוק ביותר.